

ШЫН

Ниитилел-политиктиг солун

Солун 1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

№ 64 (16369) ■ 2001 чылдың июнь 2, суббота ■ Ат салган шагы 18.30 ■ Садар өртөө 3 рубль.

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЛАРЫ

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА КАЛБАРАР

“Сибирь дугуржулгасы” девискээр ассоциациянын удуртулганын шийтпирин езуугаар оон кижигинери республикаларнын, крайларнын, областтарнын төлөөлөрүн тургустунган делегация май 27-ден 30-ге чедир Узбекистанга ажылчы албан чорукту кылгаш келген. Ассоциациянын даштыкы чурттар-биле харылзаалар чөвүлелинин даргазы, Тыва Республиканын Президентизи Ш. Д. Ооржак ону удуртуп чорашан. Дүүн, июнь 1-де, Шериг-оол Дизижинович республиканын парламанын массалыг информация чепсектеринин журналистери-биле парлалга конференциянын эрттиргеш, Узбекистанга чүпү кылганын түнелдерин чугаалап берген.

Узбекистанге баарында дыка үр белеткенгенин эгезинде ол динчнаткан. Ассоциациянын чөвүлелинге сайгарып чугаалашкан. Оон кол сорулгазы болза Узбекистан биле Сибирин аразында экономикажыг кады ажылдажылганы калбартыры, ханыладыры болуп турар. Бо айтыргыны чугаалажыг дугуржуру биле 61 киж составтыг делегация чедер берген.

Россиядан моон мурунда мындыг хөй кижикчилг ажылчын албан кылган кижилер анаа барып кербезен. Узбек өнүктүр аалчыларын кылы-биле уткуп, хүлээп алганын, хүндүлээнин журналисттерге ол чугаалаан.

Баштайгы хүнде бизнес төвүнге семинарын эрттирген Орта Узбекистан-биле келген аалчыларын таныштырган. Чуртта политиктиг

байдалды, рынок экономикажыгнын хөжүлдезин, чурттагы чонунун амыдырал чуртталганын, даштыкы чурттар-биле экономикажыг харылзааларын чорудуп турарын чугаалап берген. Бо чурт делегейини эң сайзырангай күрүнелери-биле экономикажыг харылзааны тулуп, сандыг-лажып, рынокту непередип турарын Президент айткан. Мында рынок улуг хемчээлдиг, непередип демделген. Семинарга илеткелдерин Россиянын, Узбекистанның эртемденнери, сайгарлыкчылары, фирмалар, бүдүрүлгелер удуртукчулары кылган. Делегациянын удуртукчузу Ш. Д. Ооржак база чүвө чугаалаан. Ийи дугаар хүнде ажыл-ишчи ужуражылганын заводтарын, фабрикаларнын, фирмаларнын удуртукчулары-биле эрттиргеш,

моон сонгаар экономикажыг кады ажылдажылганы калбартырынын, ханыладырынын талазы-биле дугуржулгаларын, чугаалажышкыннарын чоруткан. Ийи талазын кайызынга-даа ажыг-тыг чүүлдер кылдырган, моон сонгаар ону улам ханыладыры-биле чугаалажышкыннарын уламчылаар. Самаркандыг делегацияны Сибирин делегациязынын кижигинери улуг сонургал-биле көргөн.

Узбекистанның Чазак Даргазы У. Султанов делегацияны хүлээп алгаш, ажык чугааны кылган. Экономикажыг харылзааларын калбартыр, ханыладыр дээш Сибирь девискээринин республикаларнын, крайларнын, областтарнын чорудуп турар ажылын У. Султанов чүүлүгүнүп дөткөөн, харылзааларын тударынга

кезээде беленин айткан. Моон сонгаар мындыг ажыл-ишчи ужуражылгаларын калбартырын кайы-даа талага ажыктыг деп санаан. У. Султановту “Сибирь дугуржулгасы” ассоциациязынын мурнундан Сибирге ажыл-албан кылып келирин чалаарга, күзөлдү-биле хүлээп алган.

Делегация кижигинери Узбекистанга баргаш, эвээш эвес ажыл-херекти бүдүрген журналисттерге Ш. Д. Ооржак чугаалап берген. Узмашулетпур-биле дугуржулганы чарып алган болгаш өске-даа чүүлдерин кылган.

Делегация кижигинери Узбекистанның бурунгу болгаш амгы культуразы, уран чүүл-биле танышкан, турскаалдыг черлеринге чорашан.

Журналисттерини айттырылганга Ш. Д. Ооржак харылыларын берген.

ПРЕЗИДЕНТИНИН АЖЫЛ-АЛБАНЫ

КЕЛИР ҮЕЖЕ БАЗЫМ

Тыва Республиканын Президентизи Ш. Д. Ооржак “Келир үеже базым” деп билгит бээр россияны программаның тилекчилери-биле ужурашкан. Бо чылдын он чыл болган оон демделген. Москваның күрүнениң Н. Э. Бауман аттыг техниктиг университетиниң эге баазынаг ужураштып турган болгаш Россиянын 114 дээди өөредилге черлери болгаш Россиянын Эртемнер академиязынын 15 институттары дөткөөн ол программаның ачылында аныктар, студенттер, школачылар, анык эртемденнер-биле эртем, шинчилел база профессионал ажылга деткимче көргүдериңиң ниитилел-күрүне системасы чуртта тургустунган.

Россиянын Президентизи В. В. Путин “Келир үеже базым” деп программаның лауреаттарынын мурнунга чүвө чугаалап тургаш, мынча дээш: “Чогаалдычы улут арга-шынжыг, тыгынтыр, тургустукчу талантыг кижилер-биле бистин чуртувус байлак. Ынчангаш бөгүн кол сорулга – эртем талазы-биле силерниң дилеп тыгынтып-барының түнелдерин бүдүрүлгөнүң херек кырында херектелдери-биле каттыштыргы ада-чурт экономикажыгнын мурнунда турар айтырларын хөй-ле чергези-биле шийттирлээр арганы ол бээр дээрзинге бүзүрээр мен”.

Программаның лауреаттары-биле ТР-нин Президентизиңиң ужуражылгасын “Келир үеже базым” деп программаның Дүштүрүлгө төвүнүң Тыва Республикада удуртукчузу Т. О. Санчаа эге сес ап чүвө чугаалаан. Тыва 1995 чылда программаларга кирген деп, Татьяна Оюнова чугаалаан. Баштайгы дээрде анаа ла кижикчилг турган. 1996 чылда ТР-нин Күрүне лицейиниң баазынаг “Келир үеже базым” деп программаның Дүштүрүлгө төвү Тывага тургустунган, ону Нийти болгаш профессионал өөредилге амызы база Тываның Күрүне университети илешкейлиг дөткөөн. Бо чылын бистер силериниң биле кады эвээш-даа болза, ынчалзажок боттук чедимши-киринер-биле Дүштүрүлгө төвүнүн беш чыл оон демделеп турар бис.

Ол чылдарын иштинде Төл аныктарын болгаш школачыларын эртем-практиктиг беш конференциянын эрттирген. Анаа 476 илеткелчилер киришкен, оларын иштинден 215 киж дипломнар, хүндүтүп бижиктер-биле шанааткан. ТКУ-же 76 кижини шыгдалалар дужааттыбайн кирир болган. Школачыларын мурнуку чылдарла конференцияларга киришкен эң эң эртем ажылдарын хөй билеилгит чыныдызын үндүрер кылдыр белеткеп турар.

1996 чылдан эгелеп Дүштүрүлгө төвү чылдын ба бүгү-российа хемчеглерге киржир кылдыр өөреникчи аныктарын ынаар чорудуп турар. Москвага эрттирген бүгү-российа хемчеглерге 46 хире киж киришкен, оларын иштинден Н. Э. Бауман аттыг Москванын күрүнениң техниктиг университетинин чыныгдал чокка 15 кижини киригеш. Күрүне лицейинче – 12, хоорайнын лицейинче /№ 15 школа/ — ий, №15 школаже – бир киж киригеш. Бирги, ийги чергенин 12 диплому, өске-даа дээди өөредилге черлеринге рекомендациялар, делегейиниң азы-бүрү эртем чыгыштырыңче чалалгалап алганын.

2001 чылда Москвага программаның 10 чыл оюнга турскааткан юбилей хемчеглеринге Дүштүрүлгө төвү киришкен. Бо чылын Байкалга Евразия эртем симпозиумунче 10 кижини чоруткан. Москвага “Келир үеже

базым” деп VIII конференцияны кижикчилеринге Президентизи байыр чедирген. Тыва болза федерациянын кара чангыс субъектизи болган дээрзиңиң ужуражылгага демделген. Программаның Дүштүрүлгө төвүнүн эртем удуртукчузу, төвү эртемнеринин доктору, ТКУ-нун профессору З. Ю. Доржу, Тыва-турк лицейинин директору Тамир Кырдыжа чылганнарга байыр чедирип, чүвө чугаалааннар. Москвага “Келир үеже базым” деп конференцияга Тыва-турк лицейинин алды өөреникчизи шанаал алганнар. Онгу классчы Чигиз Монгуш “XX чүс чыл: төрөл салгалын дамчыштыр Тываның чурттагы чонунун генерал фондузу” деп ажылынын дугайын чугаалаан (эртем талазы-биле удуртукчузу – биология эртемнеринин кандидаты ТКУ-нун улуг башкызы У. Н. Ондар). Ол ажылы дээш үшкү чергенин дипломун чедип алган. Ол ажыл анык истекчилериниң шийттирген ажылдарына парлаттыган. Автор боду Россиянын национал команданын составына кирген болгаш Францияга болуп “Экспо-эртем-2001 чыл” деп делегей делегацияны киржир. Математика талазы-биле “Чеваннар-биле тургустунган үш-булунчутун шөү” деп ажылы эң эң үнелээш чедип алган. Физика-математика эртемнеринин кандидаты А. М. Борзенковун удуртулгасы-биле ол ажылы Тыва-турк лицейин онгу класс өөреникчизи Евгений Афанасьев бижжэн. Ол эртем ажылы бирги чергениң диплому болгаш Россиянын аныктарын политехниктиг ниитилелинин корреспондент-кежигинунун диплому-биле демделгенгенин.

Ол-ла лицейиниң сески классчызы Буян Ооржак бирги чергениң диплому-биле шанааттып, АКШ-ка Делегей делегацияны киржир эргени чедип алган. Оок “Тываның бичи хемнеринин гидро-бионтылары” деп ажылын ТКУ-нун доцентини, биология эртемнеринин кандидаты В. В. Заика удуртуп турган. Тыва-турк лицейин Андрей Ондар (эртем талазы-биле удуртукчузу – төвү эртемнеринин кандидаты М. В. Монгуш, Руслан Геворкян эртем талазы-биле удуртукчузу-филология эртемнеринин кандидаты М. П. Татаринцева)

шылгарааннар, а Тенгиз Монгуш “Физика талазы-биле Нобел шанаалыңче баштайгы базым” деп делегей маргылааларына киржир кылдыр рекомендацияны алган. Ол Варшава хоорайга 2002 чылдың мартта болуп. Лондонга аныктарын эртем шулгаланыңче Россиядан беш кижиниң санына киржип, ТКУ-нун бирги курсчузу Сылдыс Түпшү баар. “Тыва Республиканың чижээне совет девискээрге национал бот-билиштин дугайында” деп ажылын ол көргүзөр. ТР-ниң Күрүне лицейинден Оксана Солун-оол “Тываларнын чаа чыл Шагазын байырларынын чаңчыл болган демдээ болгаш чечен-мергени” деп ажылы-биле (удуртукчу-башкызы Г. О. Личкевич) дээди өөредилге черинче кирер рекомендацияны алган.

Хоорайнын №15 лицейини өөреникчизи Людмила Шухова чедимшиңиң база чедип алган. “Хоран химикаттарны шигжарының полигон дөткөөринде чер иштинги сутларынын мониторингиз” деп ажылы-биле дээди өөредилге черинче кирер рекомендацияны ол алган. Оон ажылын биология башкызы Т. С. Сынцова удуртуп турган. Тамара Степановна, Елена Гуляеваның ажылын база удуртуп турган. “Биологикти аныктылгалар болгаш кадыкшылды эжижиринге оларын ужуру-дузаны” деп ажылы-биле үшкү чергениң диплому чедип алган. Чылдың башкызы З. В. Дехтарны кижикчилгиз Ольга Бухарева “Сергей Есенинниң чурумалдарын поэзияг талазы” деп ажылы-биле үшкү чергениң диплому чедип алган. “Ишкириниң хемчегин санап үндүреринге Симонун дүрүмнери” — хоорайнын лицейинден Сайлаң Дыргыт-оолдун ажылын ынчаар адаар. Ол ажыл авторга дээди өөредилге черинче рекомендацияны болгаш “Аныктар болгаш информатик технологиялар-2002” деп Россияны инженер-техниктиг делегация чалалганы экелген. Оон эртем талазы-биле удуртукчузу – математика башкызы Н. В. Ягодкин Хоорай лицейини өөреникчизи Ярослава Волкова “Билиг” ниитилелинин Бүгү-россия олимпиадына чедимшиңиң киришкен.

(Уланчылы 2-ги арында)

ЧАА КОНСТИТУЦИЯ ЕЗУГААР

Тыва Республиканың Дээди Хуралынын Даргазы Ш. В. Кара-оол республика солундарынын, телевидениезиниң, радиоунун журналистери-биле парлалга конференциянын май 31-де эрттирген.

ТР-нин Дээди Хуралынын дөртөн бирги сессиязынга чугаалашкан айтырларынның талазы-биле кандыг түнелдерин үндүргенин чыылганнарга ол таныштырган. Республиканың 2000 чылда бюджетинин дугайында ТР-нин Хоойлуунун күүселдезин депутаттар сайгарып көргөн. Бюджеттин орулга болгаш чарыгга талазы-биле күүселдези эки болганын демделгеш. Республика бодунун кирип алыр орулгазын ажык боттандырып, 105 ху күүсеткен. Ол дээрже 74 миллион ажыг рубль-дир. Федералдыг бюджеттен 1372 млн. рубль келген, ол 1999 чылдан 69 ху хөй. Ынчангаш 2000 чылдың бюджет дугайында Хоойлуунун күүселдези чүтээр деп үнелдиг сессияга берген.

Оон-биле чергелештир

Ш. В. Кара-оол бюджет дугайында Хоойлуунун күүселдезинде чамдык чептестерге доктааган. Тыва Республиканың 2000 чылда социал-экономикажыг хөжүлдезинин баш бурунгаар көргөн сан-чугагаларында (прогнозуна) экономикажыг шын санаашкыннар кылбаан саннарны киригенин чамдык үлөтүрүп продукцияларынга күүселде чедип алдынаанын айттып, чижектерини киригеш. Президентизиңиң болгаш Чазактын курлаавыр фондузунда акша-көпөөк хоойлу езуугаар эвес чарыгдал келгенин демделгеш, чогум кайнаар чарыгдал, кымга берип турарын чугаалаан, тодаргай эвес болган. Инвестиция программаның күүселдезинде өскерилгелер болуп турарында таарзынаанын илешеткен. Баштай кылыры-биле

көрдүнгөн объектиге хөреңгени бербей, өскээр чорудуп турар. Ундуртук чылдазында болгаш өске-даа бюджет күүселдезинде чептестерни чугаалаан.

ТР-ниң 2001 чылда республика бюджетинин дугайында ТР-нин Хоойлуунун 2001 чылдың бирги кварталында күүселдезинин талазы-биле сессияга база чугаалашкан. Бюджеттин орулгалыг кезээде ажык күүселдезин, чарыгдалдар чедир күүселдезин барган. Бюджет күүселдезин чартык чыл түнелги үнөргө, ынчан сессияга ханы сайгарылыны кылырын дарга журналисттерге динчнаткан.

“XX чүс чылдың шыгдалаг кижилери” деп Хоойлу номуун дугайында хоойлу төлөвилелин сессияга сайгарып көргөн. Номун эге байдалынын (статусунун) дугайында орта билдинмезин, ону үндүреринге бюджетте акша-көпөөк көрдүмзүн, ол хирезинде номну үндүрерин акшаландырып эгелээнин

Ш. В. Кара-оол чугаалаан. Бо болгаш өске-даа чылдагаан-нардан телевилеп хүлээп алдынаан, ону эле кылыры-биле чоруткан болуп турар. Сессияга өске-даа айтырларын сайгаргаш, чогуу доктаалдарын хүлээп алганын дарга тайылбырлаан.

Тыва Республиканың чаа Конституциянын 2001 чылдың май 6-да бүгү чонун референдумунга хүлээп алган, ол май 15-те республика солундарына парлаттыган. Ынчангаш күштүг Үндезин Хоойлу болуп турар. Орта хамарыштыр чугааны парлалга конференциязынга кылган. Тыва Республиканың чаа Конституциянын хүлээп алганы-биле ТР-ниң Дээди Хуралы ону амыдыралга боттандыра дээш үр-түңнелгит ажылдаар хүлээлгелер деп, Ш. В. Кара-оол онзалап демделгеш.

ТР-ниң Чаа Конституция-зын хүлээп алганыга турскааткан ТР-нин Төл сонгуду комиссиязынын май 25-те

эрттирген хуралынга чүвө чугаалап тургаш, Дээди Хурал чүпү кылырынын талазы-биле тодаргай айтканын динчнаткан. Бирги ээлчегде ТР-ниң Чазак Даргазынын оон сонгудаларынын дугайында, Тыва Республиканың Улуг Хуралынын, оон Төлөлекчилер Хоойлуудуң палаталарынын, оларын сонгудаларынын дугайында хоойлулар төлөвилелдерин кылыр, сайгарып чугаалажыр, бадылаар улуг хемчээлдиг ажылдар бар. Ол ышкаш Саналга палатанын дугайында болгаш өске-даа хоойлуларны чогаалып кылыр. ТР-ниң чаа Конституциянын езуугаар Дээди Хуралдын кылыр ажылдары хөй, ону конгуч кичээнгейлиг, далаш чок бижырымчалыг чорударын көрдүнүп турарын дарга чугаалаан.

Ш. В. Кара-оолдан хөй санныг айтырларын журналисттер салган, оларга чогуу харылыларын ол берген.

Таан-оол ХЕРТЕК.

Хамааты камгалал болгаш онза байдалдар комитединде

ЭРЭС-ДИДИМ АЖЫЛДААННАР

Тыва Республиканың Хамааты камгалалының болгаш онза байдалдар комитединин дилеп тыварының болгаш амы-тын камгалалар албанының 2001 чылдың май 19-тан май 23-ке чедир кылып чоруткан ажылын кысказы-биле “Шын” солунунун комчукчуларына таныштырып көрейин.

Май 19-га 16 шак 30 минута турда, Кызыл кожуунун Көк-Тей деп черге спортчу маргылааның кижикчилери 60 киж хенертен көдүрүп келген уер суунга бүзээлдилик. Үстүнде адаанын албанын ажылдакчылары оларын амы-тынын ап, кургак черге үндүрген. Анаа 8 амы-тын алыкчылары ажылдап, 2 автомашина болгаш “Орион” деп сут хемезин ажылдаан.

Май 19-га 20 шак үезинде Каа-Хем кожуунга сут хенертен улгаткан. Ук девискээрге балыктап чораш чиде берген 8 база 10 харлыг ийи оолду 5 амы-тын алыкчызы УАЗ-469 маркалыг автомашыналыг, сутта көдөр тускай хептерлиг дилеп үнгөн. Конгуч берге дүңкө карангы үеде 3 шак 45 минута үезинде ийи бичи оолдарны тып ап, дуза чедиргенер. Оолдар салдап чорашан мяш кырынга чорашан тып алганнар. Дедир чүтте май 20-де эргенинги 9 шак үезинде чанып келгенер.

Май 20-де Кызыл хоорайга Улуг-Хеминиң он талазында дачалар эргенинги 9 шакта-ла сутта алзып эгелээн. Ында бажынарда бичи уруглар, кырганнар барын чурттакчылар медээлээн. Анаа 2 автомашиналыг 6 амы-тын камгалакчылары 86 кижини өскээр көжүргөн. 35

кизи бажынарнын каарындан ойталаан. Эрбек суурунун дужууга сутта мушташкан балыкчыларын, малчыларын, бадыкчыларын, кургак черге көжүргөн. Оон ынай Каа-Хеминиң Көк-Тей деп черге сутдан 4 машинаны, 12 кижини кургак черге үндүргенер. Казактар турлаандан 1 кижини, хөй мал-маганын үндүрүп көжүреринге 2 машиналыг, 1 хемелер, сутта көдөр тускай хептерлиг 9 амы-тын алыкчылары киришкен.

Май 21-де дүңкениң 00 шак 30 минута турда, Кызыл кожуунун девискээринде дачаларын бажынарнын кырындан кижилерин дүжүрүп алырынга “АСМ-41” деп тускай дериглиг техниканы ажылдаан. “ЗИП” болгаш “ВАЗ” автомашиналарын ажылдап, Улуг-Хеминиң солагай талазы-биле Элегес-Аксы суур чедир ортулуктары хынаан.

Май 20-де 21 шак 05 минута турда, алгы заводунун девискээринин чурттакчыларын кызыгаар шериптериле демнежип көжүргөн. Анаа 4 амы-тын алыкчылары, АСМ-41, бир хеме киришкен.

Май 21-ден 23-ке чедир амы-тын алыкчылары Улуг-Хеминиң солагай талазында турар дачаларын чурттакчыларын тур чурттаар черлерге чедирген. Чеже-даа халып, хар, чаызын чаап турда, амы

тын алыкчылары шудургу эрес ажылдааннар. Чонун кургак черге чедиреринге АТП-1-ден ийи “КАМАЗ” болгаш “УРАЛ”, “К-700” маркалыг машиналар дузанын чедирген. Үстүнде адаттыган албан черинге болгаш “Механизация” унитарлыг күрүне бүдүрүлгезинге болгаш өске-даа организациаларга амы-тын камгалакчылары өөрүп четтирген. Май 23-ке чедир 766 кижиниң амы-тыны алдынан.

Ол бүтү ажылга эң илешкейлиг кирип турганнар кымнарыл дээрже: Ольга Март-ооловна Тукар (даргазы), Клим Чоодуевич Чаламба (инженер), Борис Иванович Кандауров (оралакчы дарга), П.Ю. Апанцын, С.Г. Ахлекин, Д.Б. Байыр-оол, В.А. Белев, А.М. Хертек, М.М. Шенехин, Г.Г. Ахлекин, Е.Е. Кабымудинов, М.Д. Монгуш, И. Елсуков, М. Сенгин-оол, Д.В. Стрекалов олар-дыр.

Амгы үеде олар бүгү-ле дериг-херексели, машина-техниказы-биле белең байдалда турарлар.

Үер халазынын берге хүннеринде бистин албанын ажылдакчылары шупту эки ажылдаан. Оларнын аразында 1-ги класстын амы-тын алыкчызы Ердан Еркебакинович Кабымудиновтун ажылынын түннели дыка бедик болуп, бо

эртен берге хонуктарда бодунун кызымаккай чорун көргүзүп, сутта алыскан черлерин чурттакчыларына эң улуг дузаны көргүскөн. Ол боду Тываның күрүне университетинин бодус-география факультетинин география салбырын дооскан. Бирги класстың шоферу, амы-тын алыкчыларынын алымын талазы-биле инструктору, команданың капитаны, Кызылдың №1 школында кадет класзында башкылап ажылдап турар. Боду аажок хөглүг Тыва, казак, орус дылдарга арык чугаалаар. Ө-бүлелиг, ажы-телдүг Бисте эң эң амы-тын алыкчызы ол бооп турар.

Маалыр-оол ЧЫПАК-ООЛ, ТР-ниң Хамааты камгалал болгаш онза байдалдар комитединин башкарлыкчы специализи.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕТКЕН

2001 чылдың май 23-те РФ-тин Хамааты камгалал болгаш онза байдалдар амызынын Сибирин региондалыг төвүнүн чорутканы “МИ-26Т” деп вертопелдун эскелген гуманитарлыг дузаны Токунуң Ырбан, Тоора-Хем, Сыстыг-Хем суурларына чедиргенин радио, теледамчылыг дамыштыр комчукчулар динчнат боор.

Чоокта чаа майын 30-нч хүнүнде ТР-ниң Хамааты камгалал болгаш онза байдалдар комитединге мындыг чагаа келген.

“ТР-ниң Току кожуунун Сыстыг-Хем сумуунун чурттакчыларында Хундулут Сергей Кужугетович!”

Силерге Токунуң Сыстыг-Хем сумуунун чурттакчылары турттугун хуну (ер-биле байыр чедирип, Силерин чоруткан ачы-дузанын көрүп, анаа чуректи ханызындан өөрүп, бо берге байдалга таварышкан бистерге, сагыш човап, бистерни утпааныңар дээш Силерге улуу-биле четтирдикс.

Силерин удуртуп турар камгалалын ажылдакчыларына черге чедир мөгенип, чаагай ажыл үлээниңе улут-улут чедип-ишкериңиң күзөлдүс.

Чылы-биле кускапкан тур бис, Сергей Кужугетович”.

КОНКУРСТА — ЖУРНАЛИСТЕР

Ө-бүлө дугайында эң эки материалдар, телерадио демчылгалар дээш республика чергелиг конкурстун түнелни 6 киж составтыг жюри Уруглар камгалалынын хүнүн бүдүзүнде үндүргөн. Ө-бүлө, ие-чаш дугайында шынарлыг материалдарын “Эне сөзү” солунун коллективни чырыдып турарын жюри кижигинери бир үн-биле үнелзэн, ынчангаш ол солунун коллективни тилекчи деп санаан.

Ийги черде “Тыва” теле-

видение, “Тываның аныктары”, а ушкү чери “Сылдыс чыгаш”, “Калын” журналдын коллективтери үлөшкен. Журналисттерден бирги чери телевидениден А. Хадахан, ийги чери В. Савиных (“Тувинская правда”), а ушкү чери Айлан Монгуш (“Шын”), А.С. Монгуш (радио) олар үлөшкен.

Жюри хөй санныг журналисттериниң ажылын эки деп үнелеп, тускай шанаалдарны тывыскан.

Бистик корр.

УРУГЛАРЖЕ САГЫШ САЛЫШКЫН

Июнь 1-ден эгелеп бирги сезонда республиканың дынааас уруглар школы интернадынын 70 өөреникчилери Чедер курортунга кадыкшылын быжылгап дыштанылар. Оларын-биле калып 12 башкы чоруунга белеткенип турар. Путевканы уругларга республиканың

социал камгаладылга албан чери берген.

Ийги сезонда Кызыл хоорайнын школа-интернадынын өөреникчилери дыштаныр. Өсүс, инвалид уругларын кадыкшылынче ынчаар сагыш салып турары дыка-ла өөрүнчүг-дүр.

Айлан ДАРЖАА.

Тургузукчу конференция болуп

Тыва Республиканың Чазак бажынаг Тыва Республиканың Чазак Баштынын оралакчызы Ч. Ч. Д. Ондарнын даргалашкыны-биле “Тыва Республиканың Адалар чөвүлели” деп хөй-ниити организациянын тургузукчу конференциянын белеткээр болгаш эрттирген талазы-биле оргкомитеттин журалы май 30-де болуп эртен.

Тургустунуп турар хөй-ниити организациянын кол соругаларына — ө-бүлөгө, уруглар кижизидилгезинге, республиканың ниитилел амыдыралына адаларнын ролун көдүрери. “Тыва Республиканын Адалар чөвүлели” деп хөй-ниити организациянын тургузукчу конференциянын бот чылдың июнь 20-де Улусчу чогаалдыг бажынагга эрттирер деп шийтпирин оргкомитет хүлээп алган. Кызылда республиканын бүгү-ле кожуунарында анаа белеткел ажылдары калбарган, республиканын чурттакчылыг бүгү-ле черлеринден “күштүг хиндиктилерин” эң эң төлөлекчилери конференцияга киржир.

КЕЛИР ҮЕЖЕ БАЗЫМ

(Төңүзү. Эгези 1-ги арында)

Хорайның № 15 лицей-школанын дугайында тускай чугаалап көрөй. Бо өөрдилге албан черинде өөреникчилерин 52 хуузу үндезин националдык сургуулдары. Көдөздөн эвээш эвес урутлар келген. Кичээлдерин ийи ээлчегте чорудуп келген. Ажыл-биле долдур үдүртүнгөн-даа болза, башкыларын найыралдык коллектив эртем ажылын шынгаты-биле чорудуп турар. Лицейлер республика олимпиадаларына 7-ден 15-ке чедир шаңналдык черлерин чылдың-на ал келген. Хорайның лицейинге сес чыл дүргүзүндө 42 алтын болгаш мөңгүн медалистер белектеткен. Бо чылдын ол санчурагалар улгудир апарар. "Келир үеже базым" деп программага лицейлер болгаш башкылар шагдала киржип турар. Юли Губанова бирги чергенин дипломун 1996 чылда-ла эккелген, оон эртем талазы-биле ажылын РФ-тин чырышкынынын тергенин Н. С. Германова удуртуп турган. "Электриканын сикетозу" деп эртем ажылын тилекчи болган Александр Трояков Москва-ны Бауман аттыг техниктиг университетинге шыгдала чокка кирген. Эске-даа өөреникчилер ол алдар-аттыг программанын эртем-практиктиг конференциянын тилекчилери болганар.

Ужуржылгага ТР-нин Ниити болгаш профессионал өөредилге сайыдынын хууль-эзгилерин күүсөдип турар П. А. Морозов ТР-нин өөредилге амызынын хүндүлүг бижиктерин сургуулдарынын шынарлыг белектеп турары дээш башкыларга тыыскаан. "Келир үеже базым" деп конференцияны адаттыган эртем талазы-биле удуртукчу лауреаттарында аңгыда, хоорай лицейинде В. М. Решетникова, ТР-нин күрүлчиден Г. А. Троякова, күрүлчиден М. П. Красильников болгаш өскөлдөр-даа хүндүлүг бижиктерин алганар. Россия Федерациянын өөредилге амызынын хүндүлүг бижикти Т. О. Санчаа тыыскаан.

— Бүгү-российжи конкурстун тилекчилерин бүгүн хүндүлүг байырлап турар бис — деп, Шериг-оол Дижик-оол учуражылгага чугаалаан Россия-угаан-бодал болгаш эртем талазы-биле улуг күрүнө дээржи билимдер өөредилгенин реформалары болгаш Б. Н. Ельцинин реформалары биске чүү бергенит? Хамыктын мурнулда, кижжи болза хостуг аларган. Хосту-биле бурунгаарлаар. Эртемчейини шигээдип билип алыр, делегейде чүү болуп

турарын билип алыр эргени алган бис. Делегейден аңгылар чорук хөгжүлдөгө шаптык чедирер болгай. Делегей биске харын-даа өг-бүлө ышкаш кылдыр сагындырдыр. Бо залда Тыванын салым-чаяанын аныктарынын кол эвээ чыгып келген-дир.

Экологиянын, экономиканын айтырылганы анык кижилерин дүвүредип турар дээрзин эртем талазы-биле ажилдарын темаларында билдинип турар-дур. Төөгүлөр болгаш культурулар, ылаптыг эртемнөр оларны сонугурагалар турар. Келир үеже ХХI чүс чылче базымны кылган амгы үеини анык кижилеринде бистин республиканын келир үеи, Тыва четкир хандырылгалыг республика болуп шыдаар бе дээржи хамааржыр. ТР-нин Чазза, республиканын өөредилге амызы, эске-даа амылар өг-бүленин айтырылгалары, өөредилгенин, эртемнүн, спорттун болгаш калык камгалагынын айтырылгаларыне улуг кичээнгеи салып турар. Ол чорук эгидигени берип эгелзэн. Ошуп олар салгалдык кижизилдигезинге "ХХ чүс чылда Тыванын шыларгангай кижилери" деп номну үндүрери утгарган. "ХХI чүс чылда Тыванын шыларгангай кижилери" деп номчо бо залда олуруп турарларын урутлар кижир. Олар боттарынын салым-чаяанын талантызы болгаш тыызык угааны, күш-ажылга ынакшылы-биле депшилгеге бараан болуп, канчаар-даа аажок улуг төлөвилерин боттандырлар. Бистин чогадыкчы аныктыгы сессийжи болгаш делегей деңгелде көдүрүп үнгөн-дир. Республиканын уран чүүл школанын өөреникчилери Улан-Удэден беш дээш шаңнал — Гран-прини эккелген-дир. Красноярск-ден Гран-прини ийи шаңналы эккелген. Урутларын "Энегей" танык коллектив Болгарияга шыгарааш, үш Гран-прини чедип алган. Эстраданын ийи күүсөдигчи Уфага делегей конкурзунга шыгараан. Бистин талантыгы сес спортчуусу Россиянын, Европанын болгаш делегей чемпиондары болганар. Оларнын иштинде чамдыктары Олимпиада-2004-ке киржир. Тыва Республиканын Чазза "Келир үеже базым" деп Бүгү-россиянын конкурзун тилекчилерин делегей конкурстарыне чорударына республиканын өөредилге амызына дузалаар. Президентини Айткалында онзагай салым-чаяанын оолдарга болгаш урутларга тыпсыр кылдыр ТР-нин Күрүнө шаңналарын доктадыр дугайын чугаалап турар. Анык

шинчикчилерини белектээринге школаларын, лицейлерин болгаш дээш өөредилге черлеринин эртем талазы-биле удуртукчуларынын, башкыларынын канчаар-даа аажок улуг салышкынын ме-дереп билип турарын Шериг-оол Дижик-оол демдеглээн. Чогум-на оон учурунда делегей конкурстарын болгаш олимпиадаларын тилекчилери болу бээр өөреникчилерге, а ол ышкаш оларнын эртем талазы-биле удуртукчуларына 10 муң долларны аңгылап бээрин аазаан.

Тыванын лицейлеринде шынжыг шынжыл ажилдары чорудуп турар, ону школаларын чүтпө сургуулдары кылдып күш четтес. Ынчангаш Шериг-оол Дижик-оол учуражылгага чугаалаан ТР-нин Чаззанын өмүзүнден болгаш башкыларын нарын күш-ажылын бели-биле үнелеп турар мен деп чугаалааш, башкыларга улуг-биле өөрүп четтиргенин илереткен. "Болуун арны хевирлеттинип кел чылар" анык Тыва-турк лицейин ажилында бек үнелдип Президент берген. Шериг-оол Дижик-оол чүе чугаалап тургаш, Енисейин оң талазы эринде 306 өөреникчи өөреник эң эки школа бо чылын туттунар дээрзин чугаалаан. Амгы үеини компьютер техникалыг болгаш Интернетче үнөр аргалыг, эки библиотек баазалыг тергенин дээр база бир школа Кызыл хоорайнын төвүне туттунар.

Түңнелинде Ш. Д. Ооржак лицейлерге, оларнын эртем талазы-биле удуртукчуларына аас-кежикти, кадык-шылды, чедишкенин күүсөдүр. Ол шыкша школаларын эртем талазы-биле баштайгы дилетшкенин эртем ажилдарынын талазы-биле улуг шынжыл ажилдарын чорударына үндезин болган турарын күүсөдүр.

"Келир үеже базым" деп Бүгү-российжи конференциянын бүтү тилекчилеринге ТР-нин Президентини үнелиг белектерин тыыскаан. Республиканын өөредилгезинге, салым-чаяанын аныктыгы доктаамал сагыш салышкыны болгаш кичээлге дээш ТР-нин Президентинге Тыва-турк лицейин 10-гу класнын өөреникчизи Тенгиз Монгуш өөрүп четтиргени илереткен. "Келир үеже базым" деп Бүгү-российжи конференциянын тилекчилери биле учуражылгага оон үени тип алганы база өөредилгенин айтырылгаларыне кичээлгени салып турары дээш Шериг-оол Дижик-оол чүе чугаалап турар. Анык

Василий КРИВИДКИ.

ХАРЫЛЗАА, ООҢ АЧЫ-ДУЗАЗЫ

"Тывахарылзааинформ" федералдыг күрүнө бүдүрүлгези — республикада рынок экономиказынга дүүштүр ажилдап эгелей берген улуг бүдүрүлгелерин бирээзи. Эрткен чылдың түңнели-биле республикада эң чүгээр ажилдаан оон бүдүрүлгелерин санынче киргени тава-рылга эвес. Чоокта чаа "Тывахарылзаа информ" күрүнө бүдүрүлгезинин коллектив 2001 чылдың бирги кварталында канчаар ажилдаанын түңнелин үндүрүп, тодаргай сорулгаларны мурнунга салып, бедик көдүрүлүшкүнүг ажилдап кирипкен.

Бистин бо күнде амыдыралыста харылзаа эң чутула черин ээлеп турары тава-рылга эвес. Харылзааны сайзырадырынга салган бир рубль, үш рубльдиң орулгазын эккээр дээрзин амыдырал бадтыктап турар. Бо чылдың бирги кварталында харылзаа ачы-дузазында канчаар ажилдаанын түңнелин үндүрүп, тодаргай сорулгаларны мурнунга салып, бедик көдүрүлүшкүнүг ажилдап кирипкен. Бистин бо күнде амыдыралыста харылзаа эң чутула черин ээлеп турары тава-рылга эвес. Харылзааны сайзырадырынга салган бир рубль, үш рубльдиң орулгазын эккээр дээрзин амыдырал бадтыктап турар. Бо чылдың бирги кварталында харылзаа ачы-дузазында канчаар ажилдаанын түңнелин үндүрүп, тодаргай сорулгаларны мурнунга салып, бедик көдүрүлүшкүнүг ажилдап кирипкен.

Бирги кварталда 2498 рубль чедир ескен. Кожууннарны электрлиг харылзаа эргелдеринден эң-не улуг шылынчын черге Сарыг-Септин харылзаа белири хамааржыр кыл турар, ында бир ажилдакчынын ортумак шалыны 1927 рубль, эң эвээш шылынчын черге Хандагайтын электрлиг харылзаа белири хамааржыр, ында бир ажилдакчынын ортумак шалыны 645 рубль. Харылзаа ачы-дузазы дээш дебитор өрези 2001 чылдың апрель 1-де 11548,7 муң рубль четкен. Федералдыг бюджеттин дебитор

Тус черниң телефон ха-

рылзаазы багай эвес орулга-лыг ажилдаан. Ол адырга ни-ти кирген орулганын 36,4 хуузу онаажып турар, азы 5,47 муң рубль кирген. 2001 чылдың апрель 1-нин медээзи-биле алырга, 24326 телефон абонементилери ажилдап турар. Эрткен чылдың 60 үеги-биле деңнээрге, 434 телефон абонементилери көвүдээн болуп турар. Оон чартыг Кызыл хоорайга хамааржыр. Көдөш черлерде телефон салдыртуп турар кижилерин саны чылдан чылче эвээ.

Кандыг-даа удуртукчунуң кол сорулгалары — бүдүрүлгени бедик билилгил, негелделит кадрлар-биле быжыглары.

2498 рубль чедир ескен. Кожууннарны электрлиг харылзаа эргелдеринден эң-не улуг шылынчын черге Сарыг-Септин харылзаа белири хамааржыр кыл турар, ында бир ажилдакчынын ортумак шалыны 1927 рубль, эң эвээш шылынчын черге Хандагайтын электрлиг харылзаа белири хамааржыр, ында бир ажилдакчынын ортумак шалыны 645 рубль. Харылзаа ачы-дузазы дээш дебитор өрези 2001 чылдың апрель 1-де 11548,7 муң рубль четкен. Федералдыг бюджеттин дебитор

Тус черниң телефон ха-рылзаазы багай эвес орулга-лыг ажилдаан. Ол адырга ни-ти кирген орулганын 36,4 хуузу онаажып турар, азы 5,47 муң рубль кирген. 2001 чылдың апрель 1-нин медээзи-биле алырга, 24326 телефон абонементилери ажилдап турар. Эрткен чылдың 60 үеги-биле деңнээрге, 434 телефон абонементилери көвүдээн болуп турар. Оон чартыг Кызыл хоорайга хамааржыр. Көдөш черлерде телефон салдыртуп турар кижилерин саны чылдан чылче эвээ.

чырыгдалы 14899 муң рубль болган, эрткен чылдың 60 үеги-биле деңнээрге, 128,9 хуу көвүдээн. Ажынын чарыгдалы кирип турар орулгадан 3,1 хуу көвүдөп турар. Оон өзүп турар кол чылдагааны шупту статьяларда чарыгдалаткан, чүтпө күш-ажыл төлөвиринде 187,8 хуу улгаткан болуп турар.

Бо бүдүрүлгенин ажилдакчыларынын ортумак шалыны 2000 чылдың бирги кварталында 1330 рубль турган болза, бо чылдын чарыгдалы 14899 муң рубль болган, эрткен чылдың 60 үеги-биле деңнээрге, 128,9 хуу көвүдээн. Ажынын чарыгдалы кирип турар орулгадан 3,1 хуу көвүдөп турар. Оон өзүп турар кол чылдагааны шупту статьяларда чарыгдалаткан, чүтпө күш-ажыл төлөвиринде 187,8 хуу улгаткан болуп турар.

Бо бүдүрүлгенин ажилдакчыларынын ортумак шалыны 2000 чылдың бирги кварталында 1330 рубль турган болза, бо чылдын чарыгдалы 14899 муң рубль болган, эрткен чылдың 60 үеги-биле деңнээрге, 128,9 хуу көвүдээн. Ажынын чарыгдалы кирип турар орулгадан 3,1 хуу көвүдөп турар. Оон өзүп турар кол чылдагааны шупту статьяларда чарыгдалаткан, чүтпө күш-ажыл төлөвиринде 187,8 хуу улгаткан болуп турар.

Бо бүдүрүлгенин ажилдакчыларынын ортумак шалыны 2000 чылдың бирги кварталында 1330 рубль турган болза, бо чылдын чарыгдалы 14899 муң рубль болган, эрткен чылдың 60 үеги-биле деңнээрге, 128,9 хуу көвүдээн. Ажынын чарыгдалы кирип турар орулгадан 3,1 хуу көвүдөп турар. Оон өзүп турар кол чылдагааны шупту статьяларда чарыгдалаткан, чүтпө күш-ажыл төлөвиринде 187,8 хуу улгаткан болуп турар.

даргай сорулгаларына доктааган. Ийги кварталда 16875 муң рубльдиң акшазын кирип алыры көрдүнүп, бо чылдың бирги кварталы-биле деңнээрге, 12,5 хуу хей. Кожууннарда электрлиг харылзаа эргелдеринин ниити орулгазы 3106,8 муң рубль кылдыр көрдүнүп турар, төлөвирлиг ачы-чедирлелгенин хемчээлин улгаттырганында 33,4 муң рубльди кирип алыры көрдүнүп турар. Дебитор

өрелерини төлөтти-ринини талазы-биле документтерини чогуур үезинде белектээш, Арбитраж судуна кирири база көрдүнүп турар. Эрткен чылдарга көөргө, республика иштинге харылзааны эккөөдөр сорулга-биле кожууннар бодунун бюджетинде көрдүнгөн акша-биле кожуун иштинге чаа харылзаа шугумун немей тудары көрдүнүп турар.

Тос кожууннарны чарыг-ча черлери, кожуунуң электрлиг харылзаа белири-ринин эргелдерин-биле "Кожуунуң девицкээринге харылзааны сайзырадыр болгаш оон чедирип турар ачы-дузазын улам ынак калбартыр талазы-биле ал чорудар хемчеглер дуга-

и й н д а " каттышкан доктаалды хүлээп алган. Чадаана хоорайда "Сервис-төптү" тургускан, Сүт-Хөлдө харылзаа белири-нин бажынын септеп, доозуп турар. Туранда, Сарыг-Септе, Самагалдайда Сервис-төптерини ажилы ам-даа шууд чадалап турар. Көдөш черлерге телефон харылзаанын эккөөдөр сорулга-биле ынак чары-ларны солуп, ону чаартыр ажил чогуур үезинде болбайн турар. Чамдык черлерде ча-гылар ирээш, телефон дузак-тарында туттунуп алган турар тава-рылгалар кайы көвей.

Кандыг-даа удуртукчунуң кол сорулгалары — бүдүрүлгени бедик билилгил, негелделит кадрлар-биле быжыглары. Д.К. Донгактын илеткелинден алгаш көөргө, Кызыл, Туран,

Шагаан-Арыгнын электрлиг харылзаа белири-биле багай эвес хандыр-тынган. Эң-не кошкак кадрлар-биле хандырткан черлер Самагалдай, Сүт-Хөлдө электрлиг харылзаа белири-биле болуп турар. Бүдүрүлгенин удуртукчанын талазында кадрларны өөредир, оларнын билин белири талазы-биле тодаргай хемчеглерин апар турар. Чүтпө эртен чылын Сибирини күрүнө универси-тетинин телекоммуникация болгаш информатика талазы-биле дүргөн хуусаалыг про-граммага 7 специалистер билин бедиткен.

2001 чылдың бирги кварта-лында Бай-Хаактын, Сарыг-Септин, Туранын болгаш Шагаан-Арыгнын электрлиг харылзаа белири-ринге комп-лекстиг хыналданы кылдып, практиктиг дузаны чедирген. "Тывахарылзааинформ" фе-дералдыг күрүнө бүдүрүлгези эрткен чылдың "2000 чылда ТР-нин 10 эки бүдүрүлгези" деп республика конкурзунга тилекчи болган.

Сөөлүг чылдарда бо бүдү-рүлүп чурттагыч чонун ор-тузунга харылзаа айтирлын чедимчелиг шийтирилээр дээш тодаргай хемчеглерин ап келген. "Тывахарылзааин-форм" федералдыг күрүнө бүдүрүлгезинин чин-гине директору, ТР-нин Дээш Хуралын депу-тады Д. К. Донгак — хей-ниитиги ажилы-биле өскө-удуртукчуларга үле-гер-чижээн көргүзүп чо-руур кижилерин бирээ-зи. Республиканы чергелиг хү-реш болгаш өскө-даа маргыл-даларга деткиччилеп, спорт-чуларын хей-адын көдүрүп чо-руур удуртукчу.

ТР-нин Конституциязынын төлөвилеринин талазы-биле Тыва Республиканын рефе-рендуму организастап эр-тиреринге Тыванын харыл-заачыларынын кирген улуг-хуузу улуг. Референдум үе-зинде угулук чок харылзааны хандырганы дээш Кызыл-Махалыктын, Бай-Хаактын, Чадаананын электрлиг харыл-заа белири-ринин на-чальниктери В. Х. Донжулаа, А. В. Суусов, Х. С. Донга-Даржа ТР-нин Төп сонгуда ко-миссиязынын хүндүлүг би-жи-биле шаңнатканар.

Сергей ХЕРТЕК.

Солунга үнгөн материалга хамаарыштыр

ТӨӨГҮНҮ ШЫН УГААП БИЖИИР

2001 чылдың январь 30-де чырыкче үнгөн № 2 "Шынга" "Хүндүткелестин илерели болуп" деп чүүлүнде бижикчи Даш-оол Кара-Салды Тываны хей чылдар иштинде уштап-баштап, чагырып келген амбын-нояннарнын ажил-чорудулгазынга кандыг-даа шын үнелдип берейн, карартып бижип турары шуут-ла элдептиг. Ол бодунуң парлаттыганын чүүлүнде чамдык одурулдарда мынчаар бижкөөн:

"... Хемчиктин чоңу Манчы-хаанның шериг-феодалдыг дарлалыга үр болган. Манчы-тере Хемчикти бодунуң чагыргазында ийи дакпыр "хүлүп" алган. Чижээ, манчы-хаан Таңды-Ураанхайда эң хей албаты чоңуң, 17 одак сумулуг Хемчиктин Бээзи кожуунун (нояннарны мээң өгөм, тускайлап чагырган тогус одагылы Базыр Угер-Даа, Чымба бээзи) Моолдун Сайын-Ноян хаан аймаанга дорт чагырып каан-даа болза, ону Тестин амбын-ноян-нарын "чавана" дег артык чагыргазы база дакпырлап турган. Амбыннарнын бо чагыргазы Хемчик хамаанчог, бүдүн Таңды-Тыванын бурунгаар хөгжүлдесин каш катап хожудаткан.

Чүү-даа чүе кызыгаар-лыг, чеже шыдажыр боор, сөөлүнде барып ХХ чүс чылдың эгезинде Даа кожуунуң сес дугаар ноянны Хайдыл Угер-Даа (Буурул ноян) бот-тускайлап эргени Улаатайда иштиң шеригтерин чачын-сайыткан чедип алган. Ол ам Тестин дөрт-ле сумузуң чагырган Самагалдайнын мээр-чон чагыргазыга чагыртпас апарган

Тес-Хем кожуунуң 2001 чылдың февраль 2-де болуп эрткен Төлөзөкчилер хура-лынын сессиязынын ажилы-га киржип келген депутаттар,

дааны-биле Соднам-Балчы-ны томуйлаан турган дээр. Тес-Хемин, Самагалдай-нын төөгүзү Тыванын ниити төөгүзүн чарыбас чутула кээз болуп. Таңды-Тыванын сес кожуунун тергидеп ча-гырган тогус одагылы бүтү-дөн Даргазы Амбын-нояннын өргөзү, оон башкы танмазы болган төрө херээ баштаар чери 1921 чылга чедир бурун-гу Тыванын найыспалы Са-магалдайга турган.

Амбын-нояннарнын баш-карылгазы Тыванын бүгү кожуунарын болгаш аймак-тарын каттыштырар арганы берип, оон келир үедеги кү-рүнө тургузуп үндөзлөзү-риниң кол үе-чадаларынын би-рээзи болган. Тываны 1763 чылдан 1921 чылга чедир 13 амбын-ноян чагырып келген. 1916 чылдан 1921 чылга чедир Комбу-Доржуун огул Сод-нам-Балчыр сөөлү 13-ку ам-бын болган. Амбын-нояннар-нын эрге-чагыргазынын үе-зинде Тыванын бүгү кожуун-нарын аразында экономика болгаш садыг талазы-биле харылзаа калбарып, тыва улус тускай девицкээриг, дыдыг, тускайлап культурулыг, на-ционал ову-р-хевирлиг чангыс аай чолу берген. Самагал-дай Тыванын дагыткы харыл-зааларынын орунуң белири болгаш шажын-чүдүлгениң төвү турган.

Таңды Тыва тускай күрүнө апарганда, 1921 чылдың сен-тябрь 3-те Улуг Хурал ТАР Ча-заан кожуун бурузунден 7 юски составтыг сонгаан. Оон даргазынга амбын-ноян Сод-нам-Балчыры томуйлаан турган. Чаа эзүңүдө херээ тыттып тургустунуп турарын угадылгыт өөренип көргөш, база бодунуң кадынын бай-

далы-биле ол эрге-дужаал, дүжүлгеден хостаарын бедик угаан-сарылыгды кижжи бол-гаш, Соднам-Балчыр дилзэн дээр. Амбын-нояннарнын арат чоңун баштап алгаш, Тываны 160 чыл иштинде камгалап келгени төөгүге кээз мөң-гөде артар.

Тыванын төөгүзүне Сама-галдайнын ролу болгаш ужу-р-дузазы тодаргай көр-гүстүнгөн турар ужурулуг... Самагалдай болза бүгү Тыва-нын башкарылга-политика төвү болушаан, тыва улустун эвилдежи каттыжарынга, күрүнө эргезин чедип алы-рынга, оон угаан-бодал сай-зыралыга, делегей харыл-зааларынын, садылгажылга-нын, ус-тывыштын калбара-рынга, яны-бүрү нация кижилерин найыралын быжыг-лаарында чутула ролду ой-наа — деп, ТР-нин Прези-дентизи Ш. Д. Ооржак Сама-галдайнын 230 чыл оюнда бодунуң, ТР-нин Чаззанын, ДХ-нын мурундан байыр чедирешкенине онзалеп демдеглээн. Ол ышкаш ам-бын-нояннарнын, Самагал-дайнын төөгүзүн дугайында 1993 чылдың күзүндө Тыва-нын баштайгы найыспалы — Самагалдайнын 230 чыл оюн-га турсаактан байырлап хуралга төөгүчү-эртемден М.Х. Маннай-оолдун илетке-линден билип ал болуп.

Ынчангаш моон сонгаар төөгүге хамаарылгыч чүл-дөр бижирер, анча коңук хынамчалыг болуп, факт-материалдарга үндөзүлөп шыныгы-биле бижирер эр-гежок чутула.

Дайыңчы ДАМБА-ХУРАК. Тес-Хем кожуун, Самагалдай суур.

Профэвилелдер амыдыралы КИЖИ БУРУЗУНГЕ ХАМААРЖЫР

Тыва Республиканын Чаззанын, ажил берикчилерин, республиканын профэвилелдеринин аразында кады ажилдажылга дугайында Дугуржулгага 1992 чылдан бээр чартып алгаш, ында айткан хемчеглерин амыдыралга боттандырып дээш үш таланың төлөөлери чыл бүрүде биче эвес хемчээлди ажил-херекти кылдып келгенер. Оон түңнелин чыл бүрүде үндүргөш, чедишкенин демде-леп, четтестерин айттып турган. 2000 чылдың май айда үш тала база катап Дугуржулгага ат салганар. Ону респу-бликанын "Шын" болгаш "Тувинская правда" солуннарына парлаан. 2000 чылда Дугуржулганың күүсөлдөзү кандыг болганын чугаалап бээр-биле Тыва Республиканын профэвилелдер чөвүлелиниң даргазынч олоракчызы Г. Н. Тутуниадан бистин корреспондентис дилзээн.

ТР-нин Чаззанын, ажил берикчилеринин, рес-публиканын профэвилелде-ринин аразында 2000 чылда чарынган Дугуржулганын күүсөлдөзүн ТР-нин профэ-вилелдер чөвүлелинин прези-дентин хуралыга чугаалажып көрдүсү. Дугуржулганын со-циал-экономиктиг политика-нын үндезин деп санап бо-луп. Ында экономиктиг айты-рыларын шийтирилээринин сорулгаларын, күш-ажылды организастаарынын, чоңу ажилга тургузарынын кады ажил-чорудулгазын тодарат-кан, чурттагыч чоңун дышта-нылганын экижидеринче, ажилдап турар улустун амы-дыралынын деңгелин бедил-дирерин утгарган хемчеглер кирген — деп, Галина Нико-лаевна эгезинде демдеглээн.

— 2000 чылда республика-нын социал-экономиктиг хөг-жүлдезин дугайында Тыва Республиканын Чаззанын От-чедун республика солунна-рынга парлаан. Күүсөкчи эр-ге-чагырга органнынын хей таланыг ажил-чорудулгазы-нда делгеренгей-биле бер-ген. 2000 чылда республика-нын экономиказын элзэн хөг-жээнин Отчетта айткан. Үш таланың Дугуржулганында ниити иштиң продукция бүд-дерин 6 хуу өстүрер деп би-жээш турда, херек кырында 7,8 хуу чедирген, ол дээр-ге

руулуг. Олар трансферт акша-зын, чөзүлгелерин көвүдөдир-ден аңгыда, бүдүрүлгелерин ажилтын бедилип, долузу-биле ажылгаар, продукция-нын шынарын эккөөдөр хем-чеглерин алыры негеттинип турар. Ындыг турбуже рес-публиканын бүдүрүлгелери-нин 70 хуузу карылгалыг ажилдаан.

Шийтирилеттинмейн ту-рар бир социал айтырыг болза, ажил чоктарын саны-нын көвүдээни болуп. Олар-нын саны чыл келген тутум-на өзүп орат. Ажил кылдып шы-даар назылыг 26 муң ажыг ки-жи ажыл дилзэш, чыл чадаан. Моон чылдагааны-биле кем-херек үлгүлүг чоруктарын саны кызырлыбайн турар. Чаа чылда бо чутула айтырыгны шийтирилээринче кичээ-гейни салыр ужурулуг бис.

Ажилдап турар кижилер-нин, оларнын өг-бүлелеринин кежигүннеринин кадын быжыглаар, дыштанылганын эккөөдөр талазы-биле тодар-гай хемчеглерини отчеттуг үениң дүргүзүндө алган. Ын-чангаш Дугуржулгада айт-кан пунктун күүсөткен. 20,6 муң уруглар чайын лагерь-лерге дыштанган. Оларнын хей нуруузу чедимес өг-бүлелерин, инвалидтерин ажы-төлү, өскүстөр болган. Профэвилелдеринин лагерь-леринге 3 муң ажыг уруг дыштанган. Ажилдап турар кижилерге чигеткен өртөк-ти 2303 путевканы берген. Олар санаторийлерге, ку-рорттарга кадын быжыглап, дыштанып алганар. Уруглар-га белектер бээр аазаашкын-ны күүсөдип шыдаан. Ынчал-за-даа ажилдап турар чоңун кадын камгалаар талазы-биле чорудуп турар хемчег-лер негелдесе четтес. Ажил берикчилери күш-ажылды камгалаарыне шоолуг ки-

чээнгей салбайн келген. Коллективтиг керээлдерге хамаарыштыр каш сес чуга-лаар бодат турар. Бо дээр

ИЮНЬ 4, ПОНЕДЕЛЬНИК

ОРТ

06.00 ДОБРОЕ УТРО.
09.00 НОВОСТИ.
09.15 "Воздушные замки", т/с.
10.15 Кто хочет стать миллионером?
11.30 С легким паром!
12.00 НОВОСТИ.

12.15 ДОБРЫЙ ДЕНЬ.
13.15 Комедия "За витриной универмага".
15.00 НОВОСТИ.
15.20 Звездный час.
15.45 ... До 16 и старше.
16.20 "Покémon", м/с.
16.45 "Ералаш".
16.55 "Воздушные замки", т/с.
18.00 НОВОСТИ.
18.25 Спецрепортаж. "Вселенский потоп".
18.45 Жди меня.
19.40 Кто хочет стать миллионером?
20.45 Спокойной ночи, малыши!
21.00 ВРЕМЯ.
21.50 "Секреты материалы", т/с.

23.35 Серебряный шар. Михаил Жаров.
00.20 На футболе.
01.00 НОВОСТИ.
01.25 "Человек ниоткуда", т/с.

РТР

07.00, 08.00, 09.00, 10.00 ВЕСТИ.
07.15 "Мануэла", т/с.
07.50, 08.50 Черным по белому.
08.15 Семейные новости.
08.25 — 08.50 Телепузики.
09.30 Москва-Минск.
09.45 Православный календарь.
09.50 Дежурная часть.
10.15 Боевик "База-2".
12.00 ВЕСТИ.

12.30 "Санта-Барбара", т/с.
13.30 "Селеста", т/с.
14.30 Новая "Старая квартира".
15.00 ВЕСТИ.
15.30 "Что хочет женщина", ток-шоу.
16.00 "Шальные деньги", т/с.
17.00 "Луиза Фернанд", т/с.
18.00 ВЕСТИ.

"ТЫВА"

18.30 ТЫВА ЧЕРДЕ.
18.50 "Тываның үндөзүн хоой-лузу". Т. 3-28-88, 3-27-89.
19.30 ЦЕНТР АЗИИ.
19.50 Коллаж.

РТР

20.00 "Комиссар Рекс", т/с.

21.00 ВЕСТИ.

"ТЫВА"

21.30 Хөгжүмүг байыр. Музыкальные поздравления.
21.50 Боевик "База-2".
23.30 Михаил Жванецкий. "Простые вещи".
00.00 ВЕСТИ.
00.30 Мир сегодня.
00.40 Подробности.
00.50 Комедия "Клюква в сахаре".
02.30 — 03.28 Спорт за неделю.

НТВ

07.00, 08.00 СЕГОДНЯ.

07.30, 08.30 Впрок.
07.40, 08.40 Криминал.
07.50 Карланный вал.
08.20 Большие деньги.
08.50, 10.25 "Любовь и тайны Сансет-Бич", т/с.
10.00 СЕГОДНЯ.
11.25 Герой без галстука.
12.00 СЕГОДНЯ.
12.25 Фантастическое повествование "Аэроград".
14.00 СЕГОДНЯ.
14.25 Старый телевизор.
15.40 Куклы.
16.00 СЕГОДНЯ.
16.25 "Элен и ребята", т/с.
17.05 "Страсть", т/с.
18.00 Футбольный клуб.

18.45 Премьера НТВ. Начало остростроенного телесериала "Особый случай".
20.00 СЕГОДНЯ.
20.30 Документально-публицистическая программа Леонида Парфенова "Живой Пушкин".
21.15 Криминальная Россия. "Двойное убийство".
21.50 "Мест без предела", т/с.
23.00 СЕГОДНЯ.
23.30 Герой дня.
23.45 Криминал.
00.10 — 04.40 Детектив "Липучка для мук" из сериала "Падшие ангелы-2".

ТВЦ

ПРОФИЛАКТИКА ДО 22.00

22.00 События. Время москов.
22.15 21 кабинет.
23.00 "В плену страсти", т/с.
23.55 События. Время москов.
00.40 Пять минут с деловой Москвой.
00.50 Особая папка.
01.20 Политический детектив "Две версии одного столкновения".
03.15 Времечко.
03.45 Петровка, 38.
04.00 События. Время москов.
04.25 Ночной полет.
04.55 Дневник III Всемирной театральной Олимпиады.
05.05 — 05.35 Интернет-кафе

ИЮНЬ 5, ВТОРНИК

ОРТ

06.00 ДОБРОЕ УТРО.
09.00 НОВОСТИ.
09.15 "Воздушные замки", т/с.
10.15 Кто хочет стать миллионером?
11.15 Вкусные истории.
11.25 Пока все дома.
12.00 НОВОСТИ.
12.15 ДОБРЫЙ ДЕНЬ.
12.55 "Старая крепость", т/с.
14.15 Жди меня.
15.00 НОВОСТИ.
15.20 Царь горы.
15.45 ... До 16 и старше.
16.20 "Покémon", м/с.
16.45 "Ералаш".
16.55 "Воздушные замки", т/с.

18.00 НОВОСТИ.
18.15 Русский экстрим.
18.45 Здесь и сейчас.
18.55 "Как это было". "Полет космического челнока "Буран" 1988 год".
19.40 "Убойная сила-2". "Способный ученик".
20.45 Спокойной ночи, малыши!
21.00 ВРЕМЯ.
21.50 Мелодрама "Человек родился".
23.40 Цивилизация.
00.15 НОВОСТИ.
00.40 Психологический триллер "Романтическая антигитанка".

РТР

07.00, 08.00, 09.00, 10.00 ВЕСТИ.
07.15 "Мануэла", т/с.

07.50, 08.50 Черным по белому.
08.25 — 08.50 Телепузики.
09.30 Утро с "Аргументами и фактами".
09.35 Мультфильм.
09.45 Православный календарь.
09.50 Дежурная часть.
10.15 Боевик "База-2".
12.00 ВЕСТИ.
12.30 "Санта-Барбара", т/с.
13.30 "Селеста", т/с.
14.30 Новая "Старая квартира".
15.00 ВЕСТИ.
15.30 "Что хочет женщина", ток-шоу.
16.00 "Шальные деньги", т/с.
17.00 "Луиза Фернанд", т/с.
18.00 ВЕСТИ.

"ТЫВА"

18.30 ТЫВА ЧЕРДЕ.

18.50 "Кызыл — Верхние-Усинское".
19.10 "Социал дуза төвү". Сүт-Хөл кожуу.
19.30 ЦЕНТР АЗИИ.
19.50 Коллаж.

РТР

20.00 "Комиссар Рекс", т/с.

"ТЫВА"

21.30 Хөгжүмүг байыр. Музыкальные поздравления.

РТР

21.50 Детектив "Убить Шакала".

23.25 Большой репортаж РТР. "Танцы золотого дракона".

00.00 ВЕСТИ.

00.30 Мир сегодня.
00.40 Подробности.
00.50 Мужчина и женщина.
01.45 Боевик "Снайпер".
03.20 — 03.35 Дневник XII открытого российского кинофестиваля. Передача из Сочи.

НТВ

07.00, 08.00 СЕГОДНЯ.

07.45 Карланный вал.

07.55 Спорт.

08.15 Впрок.

08.30 Большие деньги.

08.40 Криминал.

08.50 "Особый случай", т/с 1-я серия.

10.00 СЕГОДНЯ.

10.25 "Любовь и тайны Сансет-Бич", т/с.

11.25 Большие родители.
12.00 СЕГОДНЯ.
12.25 Музыкальная комедия "Беспокойное хозяйство".
14.00 СЕГОДНЯ.
14.25 Старый телевизор.
15.35 Впрок.
16.00 СЕГОДНЯ.
16.25 "Элен и ребята", т/с.
17.05 "Страсть", т/с.
18.00 Криминал. "Чистосердечное признание".
18.35 Большие деньги.
18.45 "Особый случай", т/с.
20.00 СЕГОДНЯ.
20.30 "Живой Пушкин". Часть 2-я.
21.20 Совершенно секретно. Информация к размышлению.
21.55 "Мест без предела", т/с.
23.00 СЕГОДНЯ.

23.30 Герой дня.
23.45 Криминал.
00.10 — 01.55 Комедия "Божьи коровки".

ТВЦ

10.00 Настроение.

12.50 Газетный дождь.

13.00 Особая папка.

13.45 Телемагазин.

14.05 "Три жизни Софии", т/с.

15.00 События. Время москов.

15.15 "Дата".

16.10 Петровка, 38.

16.20 Удачный выбор.

16.35 Момент истины.

17.30 Деловая Москва.

18.00 События. Время москов.

18.15 "Инспектор Кресс", т/с.

19.30 Полевая почта.

20.00 Регионы. Прямая речь.

20.30 "Неизвестная война", д/с.
21.00 События. Время москов.
21.15 Телестудия. "Футбол — игра народная".
21.45 Выход рядом.
22.15 Анимация.
23.00 "В плену страсти", т/с.
23.55 События. Время москов.
00.10 Пять минут с деловой Москвой.
00.15 Лицом к городу.
01.15 "Развязка петербургских тайн", т/с.
02.25 "Пистолет", т/с.
03.20 Времечко.
03.50 Петровка, 38.
04.05 События. Время москов.
04.25 Ночной полет.
05.00 — 05.55 Открытый проект

ИЮНЬ 6, СРЕДА

ОРТ

06.00 ДОБРОЕ УТРО.
09.00 НОВОСТИ.
09.15 "Воздушные замки", т/с.
10.15 "Убойная сила-2", т/с. "Способный ученик".
11.15 "Чтобы помнили..." И. Нефедов.
12.00 НОВОСТИ.
12.15 ДОБРЫЙ ДЕНЬ.
13.00 "Старая крепость", т/с.
14.20 "Как это было". "Полет космического челнока "Буран" 1988 год".
15.00 НОВОСТИ.
15.20 Зов джунглей.
15.45 ... До 16 и старше.
16.20 "Покémon", м/с.

16.45 "Ералаш".
16.55 "Воздушные замки", т/с.
18.00 НОВОСТИ.
18.15 "Все путешествия команды Кусто", т/с.
18.45 Здесь и сейчас.
18.55 Человек и закон.
19.40 Кто хочет стать миллионером?
20.45 Спокойной ночи, малыши!
21.00 ВРЕМЯ.
21.50 Мелодрама "Ты есть..."
23.45 НОВОСТИ.
00.10 "Онегин", х/ф.

РТР

07.00, 08.00, 09.00, 10.00 ВЕСТИ.
07.15 "Мануэла", т/с.

08.25 — 08.50 Телепузики.
09.30 Утро с "Аргументами и фактами".
09.35 Мультфильм.
09.45 Православный календарь.
09.50 Дежурная часть.
10.15 Боевик "Убить Шакала".
11.40 "Фитиль".
12.00 ВЕСТИ.
12.30 "Санта-Барбара", т/с.
13.30 "Селеста", т/с.
14.30 Новая "Старая квартира".
15.00 ВЕСТИ.
15.30 "Что хочет женщина", ток-шоу.
16.00 "Шальные деньги", т/с.
17.00 "Луиза Фернанд", т/с.
18.00 ВЕСТИ.

"ТЫВА"

18.30 ТЫВА ЧЕРДЕ.

18.50 Клуб "Глагол".
19.10 Чаа номар.
19.30 ЦЕНТР АЗИИ.
19.50 Коллаж.

РТР

20.00 "Комиссар Рекс", т/с.

"ТЫВА"

21.30 Хөгжүмүг байыр. Музыкальные поздравления.

РТР

21.50 Боевик "Шегм".

23.35 Большой репортаж РТР "Фанаты. Увидеть футбол и улететь".

00.00 ВЕСТИ.

00.30 Мир сегодня.
00.40 Подробности.
00.50 "Чеченский гамбит", д/ф.
01.30 — 03.15 Фантастический боевик "Битва за космос".

НТВ

07.00, 08.00 СЕГОДНЯ.

07.45 Карланный вал.

07.55 Спорт.

08.15 Впрок.

08.30 Большие деньги.

08.40 Криминал.

08.50 "Особый случай", т/с.

10.00 СЕГОДНЯ.

10.25 "Любовь и тайны Сансет-Бич", т/с.

11.30 Без рецепта.

12.25 Историко-биографический

фильм "Валерий Чкалов".
14.00 СЕГОДНЯ.
14.25 Старый телевизор.
15.40 Впрок.
16.00 СЕГОДНЯ.
16.25 "Элен и ребята", т/с.
17.05 "Страсть", т/с.
18.00 Среда.
18.35 Карланный вал.
18.45 "Особый случай", т/с.
20.00 СЕГОДНЯ.
20.30 "Живой Пушкин". Часть 3-я.
21.20 Растворенная жизнь.
21.55 "Мест без предела", т/с.
23.00 СЕГОДНЯ.
23.30 Герой дня.
23.45 Криминал.
00.10 — 01.55 Комедия "Большой Булль".

10.00 Настроение.
12.50 Газетный дождь.
13.00 Квадратные метры.
13.45 Телемагазин.
14.05 "Три жизни Софии", т/с.
15.00 События. Время москов.
15.15 "Дата".
16.10 Петровка, 38.
16.20 Удачный выбор.
16.35 "Волчица", т/с.
17.30 Деловая Москва.
18.00 События. Время москов.
18.15 "Инспектор Кресс", т/с.
19.20 МГИМО. Мастер-класс.
20.00 Регионы. Прямая речь.
20.30 "Неизвестная война", д/с.
21.00 События. Время москов.
21.15 Телестудия. "Мотодром".

ТВЦ

10.00 Настроение.

12.50 Газетный дождь.

13.00 Квадратные метры.

13.45 Телемагазин.

14.05 "Три жизни Софии", т/с.

15.00 События. Время москов.

15.15 "Дата".

16.10 Петровка, 38.

16.20 Удачный выбор.

16.35 "Волчица", т/с.

17.30 Деловая Москва.

18.00 События. Время москов.

18.15 "Инспектор Кресс", т/с.

19.20 МГИМО. Мастер-класс.

20.00 Регионы. Прямая речь.

20.30 "Неизвестная война", д/с.

21.00 События. Время москов.

21.15 Телестудия. "Мотодром".

21.45 В последнюю минуту.
22.15 "Приглашает Борис Ноткин". Аркадий Игин и Михаил Грушевский.
23.00 "В плену страсти", т/с.
23.55 События. Время москов.
00.40 Пять минут с деловой Москвой.
00.50 Российские тайны. Расследование ТВЦ.
01.15 "Развязка петербургских тайн", т/с.
02.25 "Пистолет", т/с.
03.20 Времечко.
03.50 Петровка, 38.
04.05 События. Время москов.
04.25 Ночной полет.
05.00 — 05.55 Открытый проект.

ИЮНЬ 7, ЧЕТВЕРГ

ОРТ

06.00 ДОБРОЕ УТРО.
09.00 НОВОСТИ.
09.15 "Воздушные замки", т/с.
10.15 Кто хочет стать миллионером?
11.15 "Чтобы помнили..." Т. Юматов.
12.00 НОВОСТИ.
12.15 ДОБРЫЙ ДЕНЬ.
13.00 "Старая крепость", т/с.
14.20 Человек и закон.
15.00 НОВОСТИ.
15.20 100%.
15.45 ... До 16 и старше.
16.20 "Покémon", м/с.
16.45 "Ералаш".
16.55 "Воздушные замки", т/с.
18.00 НОВОСТИ.
18.15 "Все путешествия команды Кусто", т/с.

18.45 Здесь и сейчас.
18.55 Процесс.
19.40 "Подозрение", т/с. Заключительная серия.
20.45 Спокойной ночи, малыши!
21.00 ВРЕМЯ.
21.50 Футбол. Отборочный матч чемпионата мира. Сборная Люксембурга — сборная России.
22.50 "Большой Маленький футбол".
23.55 НОВОСТИ.
00.20 "Джас Всемирная история".
01.30 "Ролли и Мешл на встрече выпускников", х/ф.

РТР

07.00, 08.00, 09.00, 10.00 ВЕСТИ.
07.15 "Мануэла", т/с.

08.15 Семейные новости.
08.25 — 08.50 Телепузики.
09.30 Открытый таможен.
09.45 Православный календарь.
09.50 Дежурная часть.
10.15 Боевик "Шегм".
12.00 ВЕСТИ.
12.30 "Санта-Барбара", т/с.
13.30 "Селеста", т/с.
14.30 Новая "Старая квартира".
15.00 ВЕСТИ.
15.30 "Что хочет женщина", ток-шоу.
16.00 "Шальные деньги", т/с.
17.00 "Луиза Фернанд", т/с.
18.00 ВЕСТИ.

"ТЫВА"

18.30 ТЫВА ЧЕРДЕ.

19.10 "Хоочуннарның буяныг эргээзи".
19.30 ЦЕНТР АЗИИ.
19.50 Коллаж.

РТР

20.00 "Комиссар Рекс", т/с.

"ТЫВА"

21.30 Хөгжүмүг байыр. Музыкальные поздравления.

РТР

21.50 Боевик "Зона нанесения удара".

23.25 "Открытые милиция", д/с.

00.00 ВЕСТИ.

00.30 Мир сегодня.

00.40 Подробности.

00.50 Детектив "На вилле".

03.00 Бокс. Чемпионат мира.

Предварительные бои.
03.25 — 03.40 Дневник XII открытого российского кинофестиваля. Передача из Сочи.

НТВ

07.00, 08.00 СЕГОДНЯ.

07.45 Карланный вал.

07.55 Спорт.

08.15 Впрок.

08.30 Большие деньги.

08.40 Криминал.

08.50 "Особый случай", т/с.

10.00 СЕГОДНЯ.

10.25 "Любовь и тайны Сансет-Бич", т/с.

11.30 Полудня.

12.00 СЕГОДНЯ.

12.25 Киноповесть "Доктор Каляжный".

14.00 СЕГОДНЯ.

14.25 Старый телевизор.
15.40 Впрок.
16.00 СЕГОДНЯ.
16.25 "Элен и ребята", т/с.
17.05 "Страсть", т/с.
17.55 Квартальный вопрос.
18.35 Карланный вал.
18.45 "Особый случай", т/с.
Заключительная